

‘WIJ ZIJN AL TE ZEER MISHANDELT’

**Wat er speciaal was aan de slavernij
op de Nederlandse Antillen**

Was de slavernij op Curaçao mild? Caraïbenkenner **Gert Oostindie** bestrijdt deze achterhaalde visie.

Curaçao, 1747-1748. In de wijk Otrabanda in Willemstad wisselen diverse panden en stukken grond van eigenaar. Kopers en verkopers zijn de vrije Afro-Europese vrouwen Maria Magdalena Claasen, Maria Anthonica, Susanna Gomesz en Maria de la Torre en de vrije zwarte vrouwen Mariana Franko en Sablinja. Ook de vrije zwarte man Anthonij Beltran hoort bij dit groepje. Hij is kapitein van het ge-

wapende korps van de 'Vrije Negers' en zoon van een WIC-slaaf die erin slaagde de vrijheid te verkrijgen.

Deze zakelijke transacties tussen mensen van (deels) Afrikaanse afkomst, ontleend aan het mooie boek *Slavernij en vrijheid op Curaçao* van Han Jordaan, geven een inkijkje in de Curaçaose samenleving. Hier leefden mensen in slavernij naast mannen en vrouwen die zich hadden bevrijd, die anderen wisten vrij te kopen en die economisch hun eigen boontjes dopten. Een mild slavernijstelsel, zo interpreteerde men dat vroeger. Maar er is ook een heel ander verhaal te vertellen.

Tula

Op 17 augustus 1795 komen de in slavernij gehouden bewoners van enkele plantages in opstand. Uiteindelijk zal

hun aantal zo'n tweeduizend zijn op een totale bevolking van 12.000 in slavernij levende Curaçaoënaars. In een gesprek met pater Jacobus Schinck, die op pad is gestuurd om te bemiddelen – oftewel de opstandelingen terug in het gareel te brengen – spreekt de belangrijkste leider, Tula, historische woorden. 'Heer Pater koomen alle menschen niet voort uit een vader Adam en [één moeder] Eva?'

Tula is zonder twijfel bezielde geweest door de Franse Revolutie en de daarop geïnspireerde slavenopstand die in 1791 in Haïti begonnen was. Hij past nadrukkelijk het Verlichte leerstuk op zichzelf en de rebellen toe. Alle mensen zijn gelijkwaardig en hebben recht op vrijheid, al helemaal als zij slecht worden behandeld: 'Ach Pater, men draagt meer zorg voor een beest [...]. Wij zijn al te zeer mishandelt, wij zoeken niemand kwaad te doen, maar zoeken onze vrijheid.'

De opstand is de grootste die Curaçao heeft gekend, maar hij mislukt omdat er een overmacht aan militairen wordt ingezet, die hulp krijgen van vrije Afro-Curaçaose burgers. De opstand heeft welgeteld één witte Curaçaoënaar het leven gekost. Niettemin worden 29 opstandelingen gedood, velen op gruwelijke wijze. Tula wordt geradbraakt, vervolgens wordt zijn hoofd met fakkels verbrand en daarna pas wordt hij onthoofd. Zijn hoofd wordt op het galgenveld tentoongesteld, als afschrikwekkend voorbeeld, en zijn lichaam belandt met stenen verzwaard in de oceaan.

Geen grote 'slavenmagten'

Vergelijkbare, weerzinwekkende verhalen kennen we uit Suriname. Toch verschilde de situatie op de Antillen van die in de Nederlandse Guiana's (Suriname en de naast gelegen koloniën

Het koloniale bestuurscentrum in Willemstad (Curaçao) aan de Sint Annabaai, midden 19de eeuw. Links, tussen twee bolwerken van Fort Amsterdam, ligt het gouvernementshuis, de woning van de gouverneur. In het midden daarvan de poort die toegang geeft tot Fort Amsterdam. Geheel rechts op de achtergrond ligt het Riffort op een stuk rif, waarop het leprozenhuis staat. Vanaf het ronde gebouwtje rechts kon bij oorlogsgevaar een ketting voor de ingang van de Sint Annabaai worden gespannen (1858, door Prosper Crébasol, Rijksmuseum Amsterdam).

Berbice, Demerara en Essequibo, die rond 1800 in Britse handen overgingen). Hier draaide de economie om grote plantages, waar meestal maar een of twee Europeanen toezicht hielden over 'slavenmagten' van zo'n 75 tot een paar honderd mensen die suiker, koffie en cacao verbouwden voor de Europese markt. Tegen 1800 leefde er 95 procent van de bevolking in slavernij; dit was in Suriname aan de vooravond van de Emancipatie (1863) teruggelopen tot 70 procent. Op de zes eilanden die voorheen als de Nederlandse Antillen werden aangeduid, was dit heel anders. In 1789 telde Curaçao 21.000 inwoners, van wie 60 procent in slavernij leefde; in 1863 was

dat nog geen 30 procent op een bevolking van 19.000. De totale bevolking van de Antillen lag toen rond de 33.000 zielen. Het aandeel van de onvrije bevolking was op de drie Bovenwindse Eilanden hoger (ruim de helft op Sint-Maarten en Sint-Eustatius, 40 procent op Saba), op Bonaire (24 procent) en Aruba (14 procent) juist lager.

Handel

De verklaring is eenvoudig: anders dan vrijwel alle andere Caribische eilanden waren de Nederlandse Antillen niet geschikt voor plantagelandbouw. De Bovenwindse Eilanden waren te droog, de Bovenwindse Eilanden te klein en bergachtig. Alleen op Sint-Eustatius

werd een aantal suikerplantages aangelegd, maar noodgedwongen op een klein oppervlak en daarom niet concurrerend. Wel ontwikkelden Curaçao en Sint-Eustatius zich in de 18de eeuw onder auspiciën van de West-Indische Compagnie en vooral lokale kooplieden tot onmisbare commerciële knooppunten in de Atlantische economie. Econoom Adam Smith preees in zijn *Wealth of Nations* (1776) de Nederlanders dat zij beide 'barren islands' hadden omgetoverd tot welvarende 'free ports open to the ships of all nations', terwijl elders het verstikkende mercantilisme heerste.

Tambú als bron

Het begrip tambú verwijst naar de centrale trommel, maar evenzeer naar het genre waarin slagwerk, zang en dans samengaan. De zang was en is veelal in het Papiaments, een unieke Afro-Europese creoolse taal die al in de vroege 17de eeuw ontstond, nauw verbonden met de slavernij. Enkele voorbeelden van tambú's geven een idee van de gevoelens van de onvrije Curaçaoënaars.

Het eerste fragment spreekt over de slavernij:

*Katibu ta galiña, mama
De slaaf is een kip, mama
Katibu ta galiña
de slaaf is een kip!
Shon ta bende nos, mama
De shon [meester] verkoopt ons, mama
Katibu ta galiña
de slaaf is een kip!*

Dit fragment gaat over het ongeduld na het aantreden van koning Willem III in 1849:

*Biba biba biba biba Willem Dèrdu
Leve, leve, leve, leve Willem de Derde
Biba biba biba biba Willem Dèrdu
Leve, leve, leve, leve Willem de Derde
Ma parse Willem Dèrdu
Maar het lijkt, Willem de Derde,
Bo tin idea di frega nos
Dat je van plan bent ons voor de gek te houden
Ma pa bo frega nos
Maar in plaats van ons voor de gek te houden
Bo bai frega bo mama.
Ga je je moeder maar voor de gek houden.*

Als het dan in 1863 eindelijk zover is, willen de koloniale autoriteiten dankbaarheid inprenten met een lied in het Papiaments dat de vrijgemaakten moeten zingen, maar die hebben andere gedachten:

*Libertat galité
Vrijheid, gelijkheid
Bo n'ta batimi ku chapara
Nu kun je me niet meer afranselen
Libertat galité
Vrijheid, gelijkheid
Ora shon tion gan'i bati
Wanneer de meester ons wil aftuigen*

Trommels uit de Nederlandse Antillen, 19de eeuw (Collectie Nationaal Museum van Wereldculturen).

*Libertat
galité
Vrijheid, gelijkheid
Shon bai bati shon su mama.
Moet hij maar zijn moeder slaan.*

Kijken en luisteren naar tambú? Scan de QRcode.

VERDER LEZEN

- ▶ **Wim Rutgers (red.)**, *Tropentaal. 200 jaar Antilliaanse vertelkunst*, Contact, 2001
- Aart G. Broek e.a. (red.), *De kleur van mijn eiland. Ideologie en schrijven in het Papiamentu sinds 1863. II Anthologie*, KITLV Uitgeverij, 2006
- ▶ **René V. Rosalia**, *Tambú. De legale en kerkelijke repressie van Afro-Curaçaoese volksuitingen*, Walburg Pers, 1997

Dit is in zekere zin waar, maar het is geen verhaal om trots op te zijn. Inderdaad 'scoorden' beide eilanden onevenredig goed, maar dit had alles met slavernij te maken. Hier werden de suiker en koffie afkomstig van de plantages op de omliggende eilanden verhandeld tegen Europese koopwaren. Hier was ook een grote slavenmarkt. Er zijn in totaal zo'n 12,5 miljoen Afrikanen over de oceaan naar de Amerika's verscheept; het Nederlandse aandeel daarin was met 555.000 ongeveer vijf procent. Ruim de helft ging naar de Nederlandse Guiana's en zo'n 30 procent naar de Antillen. De meeste naar Curaçao en Sint-Eustatius gevoerde Afrikanen werden vervolgens doorverkocht naar Britse, Franse, Spaanse of Deense koloniën. Veruit het grootste deel van de slavenhandel naar de Antillen vond plaats in de periode 1650-1725. Na 1775 stopte deze handel omdat er geen geld meer mee te verdienen viel.

Het Surinaamse schrikbeeld

Aangezien Curaçao van de Antillen het grootste aantal onvrijen had, ging de aandacht van slavernijhistorici vooral uit naar dit eiland. Lang is beweerd dat Curaçao een 'milde' slavernij kende. Geschiedschrijvers wezen op het feit dat het geen plantageslavernij kende, dat de sterfte onder de slavenbevolking minder hoog lag dan in Suriname en dat er al vroeg veel meer vrije mensen van kleur waren. Een soort bewijs uit het ongerijmde vormde het verhaal dat het voor Curaçaose slaven een schrikbeeld was om verkocht te worden naar Suriname.

Inderdaad was het karakter van de slavernij in die kolonie heel anders: op de grote plantages hier was het werk zeer zwaar. Een draconisch regime moest de slaven in Suriname ervan weerhouden weg te lopen naar het nabijgelegen oerwoud; als ze dat toch deden en gepakt werden, waren de straffen vreselijk. De plantages op Curaçao waren relatief klein en produceerden voedsel voor de lokale markt. Hier draaide het allemaal om de handel en het economisch

zwaartepunt lag daarom in de haven en de scheepvaart, waar vrije en onvrije arbeiders vaak hetzelfde werk deden en waar slaafmaakten kennelijk ruimte

Enkele zwarte inwoners van Curaçao: een man roeit in 1825 zijn passagier over de baai van Willemstad, en een paar mensen werden op ongeveer dezelfde plaats gefotografeerd op de pont, in 1928 (Collectie Nationaal Museum van Wereldculturen).

vonden om zoveel eigen inkomsten te vergaren dat zij zichzelf en later ook naasten konden vrijkopen. Hun aandeel in de bevolking groeide snel. In 1789

Een soort bewijs uit het ongerijmde vormde het verhaal dat het voor Curaçaose slaven een schrikbeeld was om verkocht te worden naar Suriname

maakten, zo blijkt uit een rapport dat in opdracht van de West-Indische Compagnie was opgesteld, de per definitie vrije witte Curaçaoënaars 21 procent uit

van de bevolking en vrijen van (deels) Afrikaanse afkomst 18 procent. In 1840 was dat respectievelijk 18 en 43 procent.

Hoe 'mild' kan slavernij zijn?

Natuurlijk betekent dit niet dat de slavernij op Curaçao mild was. Dat uitgangspunt heeft iets pervers. Slavernij impliceert per definitie ontmenselijking, racisme, vernedering, gewelddadige onderdrukking en willekeur. De gruwelijke wijze waarop Tula en de

zijnen werden gemarteld en vermoord spreekt boekdelen. Eenzelfde lot trof de mensen die aan de eveneens neergeslagen opstanden van 1716, 1750 en 1774 deelnamen. Het spreekt ook uit de honderden in de archieven te vinden gevallen van ontsnapping vanuit het eiland naar Coro (nu Venezuela). Waar in Suriname het tropische regenwoud een – riskante – uitweg bood, was dat op Curaçao een gevaarlijke tocht over zee. Degenen die bleven, wisten drommels

goed dat de Britten de slavernij afschaften in 1833 en de Fransen in 1848. Dit blijkt uit de tambú-liederen die van generatie op generatie zijn overgeleverd (zie kader). Ook op Sint-Maarten, dat is verdeeld in een Frans en Nederlands deel, was dit bekend. In 1848 eiste de slavenbevolking op het Nederlandse deel eveneens de vrijheid op, maar hun werkstaking leidde slechts tot concessies van de slavenhouders. Tientallen slaven wilden niet langer wachten en voeren vervolgens zelf in zeilbootjes naar omliggende Britse eilanden als Saint Kitts en Anguilla, de vrijheid tegemoet.

Nationale held

In 1863 leefde nog een op de drie Curaçaoënaars in slavernij, maar de Emancipatie betekende geen echte breuk. De meeste Antillianen bleven arm, kleur bleef bepalend in de sociale hiërarchie en in Nederland gingen een decennium later al stemmen op om de eilanden te verkopen omdat er alleen maar geld bij moest. De vestiging van olieraffinaderijen op Aruba en Curaçao in de jaren 1920 betekenden in veel opzichten wél een breuk, al blijft de erfenis van de slavernij in veel opzichten een open zenuw.

Tula is nu op Curaçao officieel een nationale held. Met twee medestrijders is hij monumentaal vereeuwigd, met uitzicht over de oceaan waarover ooit miljoenen Afrikanen in gevangenschap werden getransporteerd.

Gert Oostindie is directeur van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV-KNAW) en hoogleraar koloniale en postkoloniale geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Van hem en Wim Klooster verscheen recent *Realm between empires. The second Dutch Atlantic, 1680-1815* (Leiden University Press, 2018).

VERDER LEZEN

- ▶ **Rose Mary Allen**, *Di ki manera? A social history of Afro-Curaçaoans, 1863-1919*, proefschrift Universiteit Utrecht, 2007
- ▶ **Han Jordaan**, *Slavernij en vrijheid op Curaçao*, Walburg Pers, 2013
- ▶ **A.F. Paula**, *'Vrije slaven'. Een sociaal-historische studie over de dualistische slavenemancipatie op Nederlands Sint-Maarten 1816-1863*, Walburg Pers, 1993

Landarbeid op een Surinaamse slavenplantage, 19de eeuw (Rijksmuseum Amsterdam).

Tentoonstelling

De tijd dat Nederlandse kolonisten zwarte mensen in slavernij hielden, ligt maar zo'n vijf generaties achter ons. Het gaat niet om een zwarte bladzijde die we zomaar kunnen omslaan, want die periode heeft gevolgen in het heden. Door ons in het slavernijverleden te verdiepen en er een completer beeld van te vormen, kunnen we de Nederlandse samenleving van vandaag beter begrijpen. Het Rijksmuseum besteedt in een grote tentoonstelling aandacht aan de slavernij en slavenhandel in de landen en gebieden waar Nederland actief was als koloniale macht. Aan de orde komen de driehoek Nederland-Afrika-de Amerika's en de rol die de West-Indische Compagnie hier speelde; de landen rondom de Indische oceaan waar de Verenigde Oost-Indische Compagnie opereerde; en de effecten in Nederland zelf. De levensverhalen van tien historische personen vormen de leidraad. Mensen in slavernij werden als bezit beschouwd en mochten zelf niets bezitten. Om toch ook hun beleving te kunnen vertellen, koos het museum onder andere voor het laten horen van verhalen die generatie op generatie zijn doorgegeven.

Slavernij 12 feb t/m 30 mei

Rijksmuseum, Museumstraat 1 Amsterdam

www.rijksmuseum.nl/nl/zien-en-doen/tentoonstellingen/slavernij